

UDK: 271.7(497.13 Garić) (091)
Stručni rad

PAVLINSKI SAMOSTAN BL. DJEVICE MARIJE NA GARIĆU

Ante SEKULIĆ, Zagreb

U novije doba pisala je Lelja DOBRONIĆ o drevnom, negdašnjem samostanu Blažene Djevice Marije pod Garićem u svojoj raspravi *Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj (Croatica christiana periodica, god. XI (1987), br. 20, str. 1–25)*. Nakon tumačenja o redovnicima koji su prihvatili *Pravilo sv. Augustina* (templari, ivanovci, dominikanci, pavlini i drugi) – spomenuta autorica raspravlja o Gariću u Moslavačkoj gori koji je ušao u stručnu literaturu po gradu (burgu) i po samostanu za koji se »veli da je bio pavlinski i da je osnovan 1295. godine« (nav. dj., 9). Ljelja Dobronić tumači da su »braća sv. Augustina« bila u Garešnici već 1257. pa, kako se isti redovnici spominju i god. 1273. i 1291, misli da Tiburcijeva donacija 1295. godine nije »bila prva ni osnivačka za samostan sv. Marije pod Garićem« (usp. nav. dj., 9–10). Pavlini doista u doba osnutka samostana u Gariću još nisu crkveno-pravno ustrojeni red što dopušta mogućnost nazivati ih ogrankom augustinaca (augustinijanaca). Poznato je također da su poslovi oko pravnog ustrojstva pustinjača – kojima je uzorak bio sv. Pavao, prvi pustinjač – dugo trajali. I puni naslov svoje redovničke zajednice dobili su skoro stoljeće nakon prvih »pustinjačkih« zajednica (oko Pečuha).

Budući da pavlinski povjesničari (primjerice Ivan Kristolovec/Krištolovec, Emil Kisbän...), a prema njima i drugi, samostan u Gariću upisuju među najstarije pavlinske u Hrvatskoj, treba slijedom isprava pratiti njegovu povijest.

* * *

U rukopisnoj građi, koju je skupio, Kamilo Dočkal misli da je samostan u Gariću *drugi* samostan koji su pavlini utemeljili u Hrvatskoj.¹ Tvrdnju pak tumači činjenicom što je taj samostan bio utemeljen u drugoj polovici XIII. stoljeća, kada je pavlinsko-pustinjačka zajednica živjela pod upravom provincijala, prije nego što je dobila od Sv. Stolice potvrđena pravila sv. Augustina te pravo biranja vrhovnog poglavara – generala Reda.²

Uzmu li se, međutim, u obzir podaci o osnutku samostana u Dubici i Remetama, samostan na Gariću bio bi jamačno treći po redu. Pitanje pak zašto su pavlini utemeljili samostan na Gariću može biti zanimljiv budući da su obično gradili

¹ K. DOČKAL, *Samostan bl. Djevice Marije na Gariću*, Rukopis, str. 1 – Kaptolski arhiv, Zagreb.

² Ondje

svoje samostane u blizini većih, značajnijih naselja.³ Spomenuti K. Dočkal misli da je možda blizina Čazme, uglednog naselja u XIII. stoljeću, bila dostatni razlog da samostan na Gariću bude podignut u to doba u Moslavini.⁴ Vjerojatno bi se moglo naći i drugih razloga kao što su prikladno podneblje, konfiguracija tla, želja donatora i utemeljitelja. Među mogućnostima pavlini su uvijek birali najprikladnija mjesta za ustrojstvo svoga samostansko-pustinjačkog života: uz rijeke (Dubica, B. Monoštor), u pitomim gorovitim krajevima (Remete, Garić), na plodnim i šumovitim područjima nedaleko naselja (Lepoglava u blizini Varaždina, samostan Svih Svetih nedaleko Koprivnice), uz more (samostani nedaleko Senja), u blizini biskupskih i oblasnih sjedišta (samostan sv. Nikole kraj Modruša).

Čazma je doista u doba osnutka samostana na Gariću bila ugledno i značajno naselje. Ugarski kralj *Ladislav* darovao je Čazmu zagrebačkoj biskupiji kad ju je utemeljio. Kako je naselje bilo prikladno smješteno, omiljelo je zagrebačkim biskupima, vojvodama i kraljevima. Vojvoda *Koloman* (1226–1241.) odabrao je Čazmu za svoje boravište, a izgledu je Čazme najviše pridonio zagrebački biskup *Stjepan II.* (1225–1247); izgradio je dvije crkve: jednu na čast Duha Svetoga, a drugu na čast sv. Magdalene; doveo je dominikance, a utemeljio je i neovisni zborni Kaptol koji je imao 12 rezidencijalnih kanonika kojima je u Čazmi bio na čelu kanonik lektor kao *locumtenens* prepozita, člana zagrebačkog Kaptola.

Spomenuti vojvoda *Koloman* je u bojevima s Tatarima na rijeci Šaju god. 1241. teško ranjen, bolovao je u Čazmi gdje je nakon smrti i pokopan. Budući da je Čazma bila također sjelo čazmanske županije, teško je stradala za tatarskih napada. Biskup *Stjepan II.* uspio je nakon tatarskog poraza obnoviti Čazmu, sagraditi razorene crkve, obnoviti Kaptol, pa je grad dobio opet svoj ugled i sjaj.

Možda je Čazma doista mogla biti svojim izgledom, ugledom i značenjem razlog zbog kojega su pavlini željeli ondje imati svoju zajednicu, jer je grad između god. 1245. i 1552. bio istaknuti grad u Slavoniji, a čazmanski Kaptol značio je za ono područje koliko i zagrebački; bio je, dapače, obasut poslovima više nego zagrebački.⁴

1. O Gariću

U listini kralja *Stjepana III.* iz god. 1163, kojom zagrebačkom biskupu *Bernardu* daje šumu – Dubravu, koju su htjeli posvojiti župan *Nikola* i neki plemići (de comitat. *Simigiensis*), spominje se jamačno prvi put *Garić*.⁵ *Locus Garig* se spominje također u darovnici zagrebačkog biskupa *Stjepana* god. 1232. kojom dariva posjede čazmansom Kaptolu.⁶ Međutim, već god. 1256. spominje se *Garić* kao *castrum*, a u sedam isprava kralj *Bela IV.* želi dokrajčiti parbe između vlasnika *Garića* i njihovih kmetova. U *Smičiklasovu Codex diplomaticusu* zabilježene su

³ Primjerice: Remete kraj Zagreba, samostani sv. Jelena i sv. Spasa kraj Senja, samostan sv. Benedikta nedaleko Virovitice, itd.

⁴ U pavlinskim ispravama, posebice u njihovu prijepisu i ovjeri često se spominje Čazmanski Kaptol. Arhiv spomenutog kaptola većim se dijelom čuva u *Kaptolskom arhivu* u Zagrebu, Kaptol 27.

⁵ T. SMIČIKLAS, CD, II., 98 (*Codex diplomaticus ...*)

⁶ T. SMIČIKLAS, CD, III., 372 – U ispravama se *Garić* najčešće piše *Garig*, zatim *Garyg*, *Garygh*, *Garich*, u nekima pak *Garics*.

spomenute isprave.⁷ U njima se vlasnikom grada Garića naziva šomođski župan Henrik *comes Symigiensis*, a grad Garić je *castrum Symigiense in Garig existens*. Grad je Garić sagrađen – čini se – istodobno kada je i zagrebački biskup Filip naumio sagraditi castrum Medwe (Medvedgrad). Bilo je to nakon što su se Tataři u travnju god. 1242. povukli u Rusiju. Posjedovni sporovi nastali su u vrijeme tatarskih provala kad su se gospodari razbježali, a posjede su uživali podanici.

Za bolje razumijevanje stanja u ono doba pomaže mišljenje da je prva stara hrvatska županija, koja je u ovim stranama uređena, obuhvaćala Moslavačku goru, sve humlje i ravnice oko nje (između daruvarskih Toplica, Sirača, oko Česme, Lonje i Ilove). Međutim, već u XII. stoljeću ta se županija raspala u kotare i županstva: Čazma, Garić, Gračenica, Ivanić, Moslavina. Misli se da je posljednji župan cijele stare županije bio Kladije, koji je s križevačkim županom Isakom god. 1102. pratio kralja Kolomana u Dalmaciju. O tim je mišljenjima zabilježio nešto Juraj Čuk u svojoj knjizi o prošlosti Garića.⁸

Svojim ispravama iz god. 1256. kralj Bela je riješio posjedovne sporove jedne skupine podanika, ali je god. 1257. uz pomoć izaslanika čazmanskog Kaptola i svojega mačonoše Chaka uređio posjedovne rasprave za još šest garićkih podanika (iobagiones castri) u garešničkoj županiji – *in comitatu de Gerzenche*. Isprave je pisao, kao i onih sedam prije spomenutih, kraljevski podkancelar Smaragd, a jednak im je uvod i zaglavak.⁹

Iz spomenutih isprava (prvih sedam i drugih šest) može se zaključiti da je Garić područno i oblasno pripadao hrvatskoj županiji Gerzenche/Garešnici unatoč vlasništvu šomođskog župana Henrika. Znatna se promjena vlasništva dogodila 1277. godine.

Hrvatsko-ugarski kralj Ladislav darovao je 22. veljače 1277. grad Garić zagrebačkom biskupu Timoteju kao nagradu za vjernost i usluge, a posebice što se brinuo za grad Garić koji mu je kralj povjerio na čuvanje prigodom svoje krunidbe.¹⁰

Zagrebački su biskupi tako dobili grad Garić, a budući da je grad bio sjelo županije i župana, dobili su i garićku županiju¹¹, pa se u poveljama i listinama katkada nazivaju *comes de Garich*. Zagrebački su biskupi, dakle, bili god. 1277. gospodari dva tvrda grada: Medvedgrada kraj Zagreba i Garića kraj Čazme. U ime zagrebačkih biskupa Garićem su upravljali njihovi kastelani. Isprava pak kojom kralj Ladislav daruje biskupu zagrebačkom također Garešničku županiju nema oznake dana i mjeseca. Darovnicom se opet kralj odužio biskupu Timoteju za nastojanja oko izmirenja Babonića, Gisingovaca i drugih velikaša.¹² Također su

⁷ T. SMIČIKLAS, CD, V., 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565. – Poimence su spomenuti podanici.

⁸ J. ČUK, *Stara prošlost Garića i njegova kraja*. Bjelovar, 1934., 8.

⁹ T. SMIČIKLAS, CD, V., 581, 582, 583. – Ove su isprave izdate 30. travnja 1257., dok su između 11. i 13. listopada 1257. izdate CD, V., 591, 592, 593.

¹⁰ T. SMIČIKLAS, CD, V., 193 – »Hinc est, quod nos attendentes plurimas fidelitates ac bene merita servitia venerabilis patris domini Tymothei episcopi Zagrabiensis, dilecti et fidelis nostri, castrum nostrum Garig, quod tempore coronationis nostrae conservationi eiusdem commiseramus (...) donavimus et contulimus« –

¹¹ T. SMIČIKLAS, CD, V., 199.

¹² T. SMIČIKLAS, CD, V., 195. – »(...) in aliqualem tamen recompensationem fidelium obsequiorum eiusdem episcopi (...) contulimus sibi et per eum episcopatu Zagrabiensi comitatum de Gersenne ... habendum et possidendum perpetuo et irrevocabiliter.«

od tada zagrebački biskupi ponijeli naslov *comites de Gersenche*, ali ga prema mišljenju K. Dočkala krivo pišu *comites de Bersence*,¹³ te se protivi krivim prijevodima J. Čuka i njegovim zaključcima.¹⁴ Naziv Gersenche/Garešnica protezao se na kraj od Zdenaca do Srijedske i od Čazme do Gornje Jelenske. Glavno je mjesto bila Garešnica, imanje kralja ili kraljice, ali se to područje u latinskim ispravama naziva *Garig* i bilo je *comitatus*.¹⁵

U XIII. stoljeću već je Garić god. 1289. bio u rukama župana Garduna, a od god. 1297. došao je pod vlast biskupa Mihovila; kraljevskim je gradom postao god. 1380. U posjedu zagrebačkog biskupa je bio god. 1409, a Barbara Celjska ga je nakon kraće vlasti nad Garićem god. 1412. opet vratila zagrebačkim biskupima. God. 1544. pao je Garić pod Turke.

Sažeti pregled povijesti staroga Garića nerazlučan je od zbivanja oko pavlinskog samostana.

2. Pavlini u Gariću

Mađarski pisac L. Szabó je 1982. napisao o samostanu u Gariću da se nalazi u križevačkoj županiji, blizu Križevaca, i da ga je utemeljio magister Tiburcije god. 1295. Međutim, pustinjaci su u tom kraju živjeli već oko god. 1272. Budući da nije imao potomaka, morao je spomenuti magister tražiti od kralja slobodne ruke glede oporuke. Obratio se kralju Beli IV. god. 1264. s molbom da smije slobodno raspolagati svojim posjedima u oporuci, a 1280. tražio je od spomenutog kralja (ne znajući da je već god. 1270. umro) neka mu potvrdi darovnicu pavlinima. L. Szabó piše da je garički samostan bio veoma poznat što potvrđuju i brojne darovnice, a samostanski je život u njemu prestao upadom Turaka god. 1571.¹⁶

U svojoj prvoj knjizi o povijesti pavlina E. Kisbán nekoliko puta spominje Garić.¹⁷ Međutim, pavlinski i drugi pisci zabilježili su podatke o osnutku garičkog samostana koji su poslužili i spomenutim mađarskim piscima.

A. Eggerer piše da je garički samostan utemeljen za Stjepana, trećeg provincijala Reda, iste godine kad je utemeljen samostan sv. Ladislava u Baranji. Samostan je sagrađen troškom magistra Tiburcija. Dobrotvor samostana darovao je posjed Stupnu, u županiji Gersenche/Garešnici. Čazmanski Kaptol je izdao ispravu, a A. Eggerer je zabilježio i darovnice iz god. 1332, 1402, 1409, 1412, itd.¹⁸ Samostan sv. Ladislava, koji pisac spominje, utemeljen je god. 1291.¹⁹

Garički je samostan prema Ivanu Kristolovcu sagrađen na brežuljcima Garića god. 1295. U ispravama se samostan naziva *Monasterium de montibus Garigh*. Tako piše u potvrdnici kralja Sigismunda, drugi put ga zovu *De monte Garigh*, a treći Prope Garigh. To je isti samostan. Njegove su ruševine i danas u blizini

¹³ K. DOČKAL, nav. dj., rkps, 6.

¹⁴ J. ČUK, nav. dj., 11.

¹⁵ Ondje

¹⁶ L. SZABÓ, *Geneza kulta Maryjnego Paulinów (...)*, 242.

¹⁷ E. KISBÁN, *A magyar Pálosrend (...)*, I., 21, 22, 43, 47, 57, 58, 77, 111, 113, 115, 119, 123, 127, 326

¹⁸ F. A. EGGERER, *Fragmen panis (...)*, 90.

¹⁹ F. OROSZ, *Synopsis Annalium (...)*, 374.

Križevaca, a pavlini su u njemu »živjeli još god. 1571.«²⁰ Nejasnoće su glede smještaja: nedaleko od Križevaca je jedno brdo Garić, ali to nije pavlinski Garić, jer se on nalazio u blizini grada Garića u Moslavini.²¹

Nikola Bengner uspoređuje podatke u djelima A. Eggerera i J. Kristolovca o osnutku garićkog samostana god. 1295, ali pripominje: »No taj je samostan postojao već i prije, barem kao eremitorij, nastanjen nekolicinom naše braće, i to već god. 1272.«²² O smještaju pak piše: »Ovaj se samostan nalazio u gornjoj Slavoniji, u biskupiji zagrebačkoj, u županiji križevačkoj, u kotaru Gersencze, kako stoji u povelji kralja Matije Korvina, kojom potvrđuje ovom samostanu razne darovnice (...). Vjerojatno su ga redovnici napustili god. 1544, kada su Turci zauzeli Veliku, a slijedeće godine i grad Montis Claudii, a onda preplavili i opustošili cijelu Slavoniju ...«²³

Tomo Kovačević (Kovachevich) drži da je »ovaj samostan pod naslovom Bl. Dj. Marije utemeljio magister Tiburcije (...) sam vlastitim troškom sagradio god. 1295. (...) Ovaj samostan nalazio se u kraljevini Slavoniji, i u križevačkoj županiji, a bio je dobro darivan. Pao je žrtvom turskog bijesa (...) braća su pravodobno napustila samostan, ponijevši sa sobom svoju pokretnu imovinu i arhiv.«²⁴

Među piscima nema suglasnosti o godini utemeljenja garićkog samostana: od god. 1291. (A. Eggerer) do 1296. (J. Kristolovec, N. Bengner), ali je N. Bengner dopustio mogućnost opstojnosti samostana već god. 1272. Ivan Krst. Tkalčić je prihvatio god. 1295. kad magister Tiburcije »buduć bez djece, sagradi im treći samostan u Gariću.«²⁵ I Đuro Szabo je napisao: »U nekada prostranoj županiji Garešničkoj pod Garić gradom biskupa zagrebačkih i glavnim kastrom garešničke županije utemelji magister Tiburcije g. 1295. treći samostan pavlinski.«²⁶

3. Utemeljitelj garićkog samostana

Kada su pavlini napustili svoj garićki samostan da bi spasili živote, nastojali su također spasiti i svoje nekretnine, a posebice svoj arhiv. O tome su – kako je spomenuto – zabilježili N. Bengner i T. Kovachevich. Doista je sačuvana arhivska građa garićkog samostana pa je Tade Smičiklas objelodanio u djelu *Codex diplomaticus* ukupno 75 isprava garićkog samostana, dok je ugarski povjesničar i arhivist Elemér Mallyusz (često mu je prezime ispisano Malyusz) objelodanio 473 isprave »ne obazirući se na one isprave koje se nalaze u Cod. diplomaticusu.«²⁷ Dakle, za garićki samostan i njegovu povijest može se koristiti 548 objelodanih isprava. Međutim, treba upozoriti da je relativno bogata arhivska građa garićkog

²⁰ J. KRISTOLOVECZ, *Descriptio synoptica monasteriorum* (...) Garig. Nac. i sveuč. knjižnica, R-4321.

²¹ K. DOČKAL, nav. dj., 7.

²² N. BENGNER, *Chronotaxis monasteriorum* (...), 20.

²³ Ondje, 20–21.

²⁴ T. KOVACHEVICH, *Historia monasteriorum in Croatia*; AJAZU, III. d 8, IV. Garig

²⁵ Iv. Krst. TKALČIĆ, O stanju više nastave (...), 8 (separat)

²⁶ Đ. SZABO, *Spomenici kotara Ivanec, Lepoglava*, Vjesnik arh. drž. N.S. XIV., 3. (separat).

²⁷ K. DOČKAL, nav. dj., rkpis, str. 9.

samostana vezana za posjedovno-pravna pitanja (sporove, presude i sl.). Arhivska građa o Gariću čuva se danas u Arhivu Hrvatske (Hrvatski zemaljski arhiv/Hrvatski državni arhiv)²⁸, a K. Dočkal je upozorio na *Extractus actorum desolati Monasterii B.V. Mariae sub Monte seu Promontorio Garigh.*²⁹ Ondje su kratki sadržaji garićkih isprava, ali kraće nego u radu E. Mályusza. Posljednji spis iz god. 1520. i sadržajno govori o smetanju posjeda koji su učinili kmetovi Silvestra iz Desnice.³⁰

Svi povjesničari Pavlinskog reda slažu se, da je utemeljitelj garićkog samostana bio magister Tiburcije, ali ne spominje nikakvih detalja o njemu. Iz isprave kralja Bele IV, izdate 4. ožujka 1257, saznaje se da je »magister Tyburcius phisicus fidelis noster a nobis humiliter postulavit« neka mu kralj potvrdi posjede. Vladar je to načinio, a u spisu su opisi međa Donje Garešnice, Stupne i Gornje Garešnice. Ispravu je pisao kraljev vicekancelar Smaragd – datum per manus magistri Smaragdi, praepositi Albensis, aulae nostrae vicecancellarii.³¹ Podaci iz spomenute isprave upućuju na zaključak da je Tiburcije bio učen i ugledan čovjek (magister), zvanjem – phisicus – liječnik/prirodoslovac, a kralju je bio odan i vjeran. To se, međutim, među ostalim ističe u ispravi kao posebna vrлина, jer je i Tristan, brat Tiburcijev, pao u bojama oko Splita, kad je izbio sukob između Splitskana i Trogirana.³² Druga su Tiburcijeva braća poginula u općoj vojni protiv Tatara.

Zanimljiv je podatak iz isprave o Tiburciju, da je sa zagrebačkim biskupom Filipom (1247–1262) bio upućen u Rim papi Inocentu IV. (1243–1254) i k njemačkom caru Konradu IV. (1250–1254). Tiburcije je ostao još godinu dana u inozemstvu nakon biskupova povratka u domovinu.

U ispravi se, također, spominju posjedi: Gornja i Donja Garešnica te Stupna, koje kralj potvrđuje *jure perpetuo* Tiburciju i njegovim nasljednicima. U opisu međa tih posjeda zanimljivo je da se kod opisa međa posjeda Stupne spominju kao susjedi *heremiti* – dakle pustinjaci, koji su god. 1257. prebivali uz potok Šumeća kraj posjeda Stupne.³³ Pustinjaci se spominju također u ispravi od 11. listopada 1257. kojom kralj omeđuje posjed garićkog podanika Večerina.³⁴ Pustinjaci su stanovali kraj velike ceste, kako se kaže u ispravi, u okolici Velike Garešnice.

Nema sumnje, dakle, da su god. 1257. na Gariću bili pustinjaci, a 40 godina kasnije su pavlini ondje imali samostan koji im je sagradio magister Tiburcije. Samostan je izgrađen kraj Stupne, pa se zato jamačno treba složiti s N. Bengerom, da su pustinjaci prije samostana imali ondje eremitorij.³⁵ Ne zna se, doduše, kada su došli na Garić, ali su spomenute godine sigurno bili ondje.

²⁸ Usp. *Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ – Hrvatska*. Beograd, 1984., str. 660 (*Garić*, 1.647).

²⁹ K. DOČKAL, nav. dj., rkpis, 169.

³⁰ AH, *Garić*, 1.647.

³¹ T. SMIČIKLAS, CD, V., 578.

³² R. HORVAT, *Povijest Hrvatske*, I., 86.

³³ T. SMIČIKLAS, CD, V., pag. 54: »deinde descendit (...) in rivulum Sumecha, inde rivulus iste ducit superius versus orientem ad Heremitas«.

³⁴ Isto djelo, 591 – »Deinde vadit ad partem septemtrionalem per magnam viam et ibi sunt mete terrae successive castrensibus commetaneis et venit ad Heremitas.«

³⁵ N. BENGER, nav. dj., ondje.

Za povijest garićkog samostana značajna je isprava kralja Bele IV. od 19. prosinca 1260. kojom dopušta magistru Tiburciju da može slobodno raspolagati svojim imutkom *cum liberorum solacio careret*. Kralj mu dopušta *liberam habeat cuicunque voluerit, Cruciferis dumtaxat exemptis, disponendi facultatem*.³⁶ Tiburcije je ostao bez djece pa je zamolio kralja za spomenuto dopuštenje, jer je već bio odlučio svoj imutak darovati pustinjacima. Na pitanje zašto je kralj izuzeo križare odnosno templare nemamo odgovora. Možda su doista bili bogati – kako misli K. Dočkal – pa ih je kralj izuzeo.

4. Povijesni pregled darovnica garićkog samostana

Od osnutka pa do prestanka svoje povijesne opstojnosti garićki samostan se razvijao u skladu s društvenim uvjetima feudalnog doba. Osim prvih posjeda te onih koje je darovao magister Tiburcije (god. 1260, 1270. i 1295),³⁷ već je god. 1329. kraljica Elizabeta uzela u zaštitu garićki samostan i izuzela ga ispod vlasti bilo kakvih sudaca, pače i ispod vlasti bana cijele Slavonije. U ispravi se pavlini još uvijek nazivaju *Fratres Ordinis beati Augustini*.³⁸ Bila je, naime, učinjena šteta garićkom samostanu, pa je trebalo zaštititi redovnike. A iste godine naložio je čazmanski Kaptol svećeniku crkve sv. Martina pod gradom Bršljanovcem/Bršljanicom³⁹ neka istraži kako je šteta učinjena. Svećenik Benedikt je to učinio.⁴⁰ Iste godine u prosincu darovao je magister Pavao Mihalčev od plemena bana Tibolda posjed Mihaljevac.⁴¹

Darovnice su od prve Tiburcijeve pa sve do god. 1491, kada je Mihovil Povlaković iz Sredne darovao svoj posjed u Sredni,⁴² osiguravale gospodarsku nezavisnost i moć garićkog samostana. God. 1330. zabilježena je zaklada Hermana i Dešena Garešničkog (oranica i vinograd Hrastovac)⁴³, a god. 1330. i 1340. darovatelj posjeda Stupne sa šumama, oranicama, vinogradima i mlinom bio je Ivan, sin Ugričov. Posjed Stupna se češće spominje u darovnicama, jer su vlasnici pojedinih dijelova bili različiti, pa su i darovatelji različite osobe.

God. 1343. i 1345. dobili su garićki pavlini od Grgura Echy, sina Vjenceslavova, njegov dio Stupne, a Klara Echy, supruga Sebastijanova darovala je pak (1345.) svoj dio posjeda Stupne.⁴⁴

³⁶ T. SMIČIKLAS, CD, V., br. 683. – Izvornik isprave nije sačuvan, nego je sačuvan prijepis Čazmanskog kaptola od 3. siječnja 1314.

³⁷ Isto djelo, 563; CD, VI., 50; CD, VII., 183.

³⁸ T. SMIČIKLAS, CD, IX., br. 378. Isprava od 10. lipnja 1329. izdata je u Višegradu.

³⁹ J. BÖSENDORFER, *Crtice iz slavonske povijesti*, 261, 29. – Vjekoslav KLAIĆ, *Povijest Hrvata*, II., 48, 60.

⁴⁰ T. SMIČIKLAS, CD, IX., 288, 378. – Benedikt je trebao istražiti »et post haec, prout tibi veritas constiterit, diligenter inquirendo de premissis, nobis referas ad nos personaliter accedendo.«

⁴¹ T. SMIČIKLAS, CD, IX., 405; 104, 225. – Pavao sin Mihalčev (ili Mihalićev) od plemena bana Tibolda. Tiboldići su plemići koji su imali veliko imanje zapadno od Psunja s tvrđavom Bijela Stijena (Fejérvö).

⁴² Usp. K. DOČKAL, nav. dj., rkpis, 175.

⁴³ T. SMIČIKLAS, CD, IX., br. 443.

⁴⁴ Isto djelo, XI. 50 (1. lipnja 1343.); XI., 148 (11. travnja 1345.).

Oko vinograda koji je god. 1344. župan Petar Kastelan darovao samostanu (darovnica je izdata 29. lipnja 1344.)⁴⁵ nastala je rasprava, kada su redovnici trebali odstupiti neko zemljište spomenutom darovatelju. Budući da je zemljište pripadalo crkvi Bl. Djevice Marije u Gariću, nastala je među pavlinima u samostanskoj zajednici oporba, pa su redovnici uputili prosvjed protiv svoga priora.⁴⁶

God. 1350. darovao je Ladislav, sin Angela Garešničkog, vinograd na posjedu Ivana Ugrina. Darovnica je izdana 13. kolovoza spomenute godine.⁴⁷ Međutim, dvije godine zatim župan Benedikt, sin Sirlanov, svojatao je zemljište koje je pripadalo garićkom samostanu odnosno crkvi Bl. Djevice Marije. Samostanski prior Stjepan prosvjedovao je 26. lipnja 1352.⁴⁸ Radi iste smetnje posjeda opet je nakon nekoliko dana prosvjedovao garički pavlinski poglavar kod garešničkog župana Stjepana de Patha 30. lipnja 1352.⁴⁹ Župan je naložio istragu,⁵⁰ a prior Stjepan je također zamolio bana Nikolu Banffy/Banić Lendavskog⁵¹ neka uredi međe posjeda Stupne.⁵² O utvrđivanju spomenutih međa izdana je isprava 5. srpnja 1353.⁵³

Kada je plemić Ivan Ugrin svojim zaporima zapriječio dotok vode u mlin garićkih pavlina redovnici su zatražili zaštitu o čemu je izdana isprava 15. prosinca 1352.⁵⁴ No jamačno spomenuti plemić, inače darovatelj jednog posjeda pavlinima, nije htio napakostiti redovnicima, nego je novi mlin što ga je sagradio jedan od kmetova plemića Ivana bio neprikladno podignut, pa je smetao pavlinskom.

Garički su se pavlini požalili Hrvatskom saboru – feria III. proxima ante festi beati Nicolai confessoris – u želji da ih se oslobodi plaćanja kunovine.⁵⁵ Ban Nikola Lendavski oslobodio ih je svojim nalogom od 6. prosinca 1354.⁵⁶

God. 1363. dobili su garički pavlini novoga susjeda, plemića Lacka, sina Vukoslava, kome je kralj Ljudevit Veliki (Nagy Lajos) dao 13. srpnja 1363. posjede Sveti Tomaš, Subotinu i Sesvete koji su potpadali pod Bršljanovac.⁵⁷ Kralj je zapravo dao spomenute posjede u zamjenu za grad Ključ.⁵⁸

⁴⁵ Isto djelo, XI., 105.

⁴⁶ Isto djelo, XI., 401.

⁴⁷ Isto djelo, XI., 470.

⁴⁸ Isto djelo, XII., 69.

⁴⁹ Isto djelo, XII., 71; 79.

⁵⁰ Isto djelo, XII., 136.

⁵¹ Nikola BANFFY ili Banić Lendavski banovao je od 1353–1356. Usp. E. Laszowski, Znameniti i zaslužni Hrvati. Zagreb, 1925., CXX.

⁵² Usp. E. MÁLYUSZ, *Garigi kolostor*, doc. 2, doc. 52

⁵³ T. SMIČIKLAS, CD, XII., 137.

⁵⁴ Isto djelo, XII., 98.

⁵⁵ R. HORVAT, *Hrvatska Petrinja*. Zagreb, 1904., str. 227 piše da je nekoć bilo u Hrvatskoj obilje kuna pa se porez plaćao *kunovinom* – marturina – tj. kuninim krznom. Budući da je već krajem XII. stoljeća pomalo nestajalo kuna, zamjenjena je kunovina plaćanjem u novcu. Sakupljači su nazivani *kunovnici* – marturinarij.

⁵⁶ T. SMIČIKLAS, CD, XII., 118.

⁵⁷ Gy. SZABO, *Srednjovjekovni gradovi*, 106–107 – Bršljanovac se nalazi u susjedstvu grada Garića i garićkog samostana, istočno od Moslavačke gore

⁵⁸ T. SMIČIKLAS, CD, XIII., 221.

U ispravama što ih je objelodanio E. Mályusz spominje se spor pavlina s plemkinjom Dragicom iz Garešnice. Pavlinski je samostan u Gariću postao imućniji pa mu je porastao ugled: prior je stekao čast vikara, a samostan je postao locus credibilis – plemići su ondje pohranjivali svoje najvažnije spise. I spor sa spomenutom Dragicom izbio je radi uskraćivanja pavlina da joj izruče obiteljske spise nakon njezina supruga Martina. Osim toga plemkinja Dragica je tužila redovnike iz Garića, da su joj prisvojili veliki dio njezina posjeda zvanog Mihaljevac (Myhalwelge). Plemkinja je Dragica došla 11. lipnja 1380. pred kralja Ljudevita nakon otvaranja križevačkog sabora. Došla je s tužbom pred kralja koji je bio u pratnji ostrogonskog nadbiskupa Dimitrija i bana Petra Gudara. Pokrenut je postupak, a konačnu je presudu donio sudac Nikola de Zech u Višegradu 26. siječnja 1381.⁵⁹

Garički prior Matija tužio je plemića Valentina, sina Petra Jakca iz Glogovnice – Valentinus filius Pilius Petri Jakech de Gloganch – jer je držao u posjedu pavlinsko selište zvano Grandja (Grangia) koje je njegov djed protuzakonito zaposjeo. Prior Matija pritužio se kraljici Elizabeti koja je 1. studenog 1381. iz »svoga grada Virovitice«⁶⁰ naložila čazmanskome Kaptolu da spomenutog plemića pozove na sud. Plemić je morao selište Grandju vratiti pavlinskom samostanu⁶¹. Duskora, god. 1383. vođena je parba Garičkog pavlinskog samostana zbog zulumata što ga je činio Ladislav, sin Nikole Ivanova iz Garešnice. Tužbe priora Ladislava i Tome bile su pred županskim vlastima u Križevcima i pred Čazmanskim Kaptolom. Sačuvane su četiri isprave o toj parbi, a objelodanio ih je E. Mályusz.⁶²

Krajem XIV. stoljeća darovao je magister Ivan, sin Stjepana Čupora iz Moslavine (Monozlow), dio svoga posjeda u Paklencu. Darovao ga je pred čazmanskim Kaptolom 26. ožujka 1391. ali redovnici su bili dužni služiti sv. misu dnevice za pokoj njegove duše.⁶³

Neprilika je imao garički prior Jakov god. 1403. s magistrima Nikolom i Ivanom, sinovima Ivana Trentula Levanjskog⁶⁴. Pripomenuti treba da je Nikola Trentul ugledni dostojanstvenik – magister tavernicorum – vrhovni nadglednik kraljevskih dobara.⁶⁵ Pavlini su srčano branili svoje probitke i uložili su prosvjed pred zagrebačkim Kaptolom 10. srpnja 1403.⁶⁶

Dvije su papinske isprave značajne za garički samostan. Prva je bula Bonifacija IX. od 13. ožujka 1404. upućena *Dilectis filiis priori et fratribus domus sanctae Mariae de montibus Garygh nuncupatis* o odobravanju desetine.⁶⁷ U buli je papa

⁵⁹ E. MÁLYUSZ, nav. dj., 16.

⁶⁰ J. BÖSENDORFER, Crtice iz slav. povijesti, 99

⁶¹ E. MÁLYUSZ, nav. dj., 18 – Sign. DL 35.365 (izvornik isprave)

⁶² E. MÁLYUSZ, nav. dj., 21, 23, 24, 25.

⁶³ E. MÁLYUSZ, nav. dj., 29.

⁶⁴ J. BÖSENDORFER, Crtice iz slavonske povijesti, 79

⁶⁵ T. SMIČIKLAS, Hrvatska povijest, I., 513.

⁶⁶ E. MÁLYUSZ, nav. dj., 54, 156, 162.

⁶⁷ G. MALLECHICH/MALEČIĆ, *Quadripartitum regularium* (...), 177. – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 56, 59. – Isprava je pisana na talijanskoj pergameni s olovnom pečatom koji visi na žuto-crvenoj vrpci.

zabranio zagrebačkom biskupu i bilo kojoj osobi uznemiravati pavline i njihove kmetove radi desetine.⁶⁸ O tome je izdao također bulu papa Martin V. u Konstanci god. 1417.⁶⁹

Tijekom XV. stoljeća garički samostan je dobio brojne darove, ali je imao također sporove radi međa, mlinova i drugih smetnji.

Među darovima su slijedeći:

god. 1404. darovao je Ivan Čemer, sin Jakova iz Kosovca, tri selišta na posjedu Kosovac u selu Palaćni i ribište Žabensćicu;⁷⁰

god. 1408. podigao je u garičkoj crkvi oltar sv. Pavla Apostola i darovao ga Pavao de Peech. Darovao je dio svojih posjeda između Garešnice i starih pavlin-
skih posjeda sa dva selišta i jednim mlinom u Ramačin dolu;⁷¹

god. 1409. darovao je Pavao Čupor iz Moslavine posjed Bršljanovac i Podgorje, a god. 1417. već spomenuti magister Nikola Trentul de Newma darovao je svoj posjed Remetelonka s kmetskim selištem kraj potoka Vratne.⁷²

U prvoj polovici XV. stoljeća pavlini su vodili sporove radi mlina na Garešnici (1414)⁷³, zatim radi međa s Pavlom iz Pukura (1416)⁷⁴ dok su veliki spor vodili s Kastelančićima iz Sv. Duha (1415–1430).⁷⁵

Za darovatelje i garički samostan u XV. stoljeću važne su i značajne dvije isprave. Prvu je izdao hrvatsko-ugarski kralj Sigismund 8. rujna 1425. Prema njezinu sadržaju dopušteno je svakom plemiću i građaninu na području zemlje krune sv. Stjepana darovati ili oporučno ostaviti svoje nekretnine i pokretnine kome žele i hoće.⁷⁶ Druga je isprava pravno mnijenje rackog biskupa Nikole i ostrogonškoga generalnog vikara Mateja de Vicedominisa o oporukama kad oporučitelj nešto ostavlja pavlinima.⁷⁷

Pavlini su god. 1432. dobili posjede Dimičkovinu i Završje (dar Klare, žene Pavla iz Pukura), god. 1438. darovao je pak grof Ivan de Prata iz Bršljanovca dva selišta u Bršljanovcu i dva mlina u Kutinici. Jelena, udata za plemića Valentina, darovala je god. 1444. pavlinima u Gariću svoje posjede kod Kutine i Luka-

⁶⁸ Ista djela, ondje – Doslovce: »... episcopo zagrabiensi, qui nunc est et pro tempore erit, et quibusvis aliis, ne vos vel colonos vestros praetextu cuiusvis consuetudinis super petitione seu exactione decimarum hujusmodi quoquo modo impedire seu molestare praesumant.«

⁶⁹ G. MALEČIĆ, nav. dj., 190.

⁷⁰ E.MÁLYUSZ, nav. dj., 55, 62, 67, 70, 73 (plemić Ivan Čemer je spomenuta selišta darovao garičkom oltaru sv. Jelene).

⁷¹ Isto djelo, 77, 79, 80. – »... altare beati Pauli apostoli in monasterio gloriosissimae Dei Genitricis Mariae de monte Garigh per nos dudum intransibus a parte dextra sanctuarii constructum dotare volantes.«

⁷² Prema E. MÁLYUSZ, G. MALEČIĆU i K. DOČKALU, 174.

⁷³ E. MÁLYUSZ, nav. dj., 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118.

⁷⁴ *Acta monast. Garig IV.*, 25, 31, 33, 38. – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 125, 127, 134, 139, 288.

⁷⁵ *Acta monast. Garig IV.*, 28, 32, 50 – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 130, 131, 132, 135, 137, 143, 147, 143

⁷⁶ *Acta monast. Garig VI.*, 6 – prijepis od 1. rujna 1461. E. MÁLYUSZ, nav. dj., 204, 330.

⁷⁷ E. MÁLYUSZ, nav. dj., 223.

čevac, dok je grof Turbelt iz Bršljanovca darovao god. 1456. svoje oranice u Bršljanovcu.⁷⁸

God 1460. darovao je Juraj, sin bana Pavla Čupora iz Moslavine, svoje posjede u Gornjem i Donjem Kosovcu, zatim Marijaševac i Palačnu. Na darovanje su pristali bivši vlasnici Ivan, sin Pavla iz Tekovca i Ivan, sin Jurja iz Lisičanca.⁷⁹

Oko oporučnog dara udovica Gašpara Kastelana (200 zlatnih for., jednogodišnji prihod svih imanja, sva pokretna imovina uz uvjet da bude pokopana u samostanskoj crkvi)⁸⁰ nastao je spor za vikara Valenta pred Matijom, prepozitom augustinskog samostana u Vlaškoj.⁸¹ Rodbina se bunila protiv oporuke, a o sporu su sačuvane isprave.⁸² Iste je godine darovala Jelena, žena Stjepana Kerška iz Preseke, deset selišta u Beketincu s kurijom. Kao posljednji darovatelj garićkim pavlinima u ispravama se spominje god. 1474. i 1494. Mihovil Povlaković iz Sredne. On je god. 1474. darovao pavlinima 10 kmetskih selišta i kurija u Beketincu (što je bio pavlinima oteo), a iste je godine prodao redovnicima četiri kmetska selišta (za 66 for.). Konačno, god. 1491. spomenuti je darovatelj iz Sredne darovao garićkom samostanu svoj posjed u Sredni.⁸³

Prema ispravama, darovnicama i listinama, garićki su pavlini stekli za svoje opstojnosti velike posjede; stekli su – kako je spomenuto – ugled i moć. Međutim, imali su i neprilika od rodbine darovatelja i zlih susjeda. Sporovi garićkih pavlina uspješno su riješeni u njihovu korist. No nad našim se krajevima nadvila turska osvajačka pogibelj kojoj ni garićki samostan nije izmakao sredinom XVI. stoljeća.⁸⁴

Dok o gospodarskom jačanju garićkog samostana ima isprava koje dosižu god. 1520, o redovničkoj su crkvi posvećenju Bl. Djev. Mariji podaci oskudni.⁸⁵ Poznato je da je magister Ivan, sin Stjepana Čupora iz Moslavine, sagradio u njoj jedan oltar i utemeljio misnu zakladu uz njega. God. 1404. crkva je dobila oltar sv. Jelene, misnu zakladu od Ivana i Broka Čemere iz Kosovca, a spomenuto je već da je ban Pavao Peech podigao god. 1408. oltar sv. Pavla Apostola koji se nalazio u svetištu s desne strane. Križevački župan Pavao Čupor podigao je god. 1409. oltare svetih djevoja i mučenica sv. Katarine, sv. Barbare, sv. Uršule i sv. Doroteje.

Među darovateljima koji su pokopani god. 1409. u garićkoj crkvi je bivši ban Pavao Peech, god. 1417. ukopana je Klara, udova Jurja iz Lesne sa kćerima i

⁷⁸ Usp. K. DOČKAL, nav. dj., rkpis 174 (podaci i dokumenti također u nav. djelu E. MÁLYUSZA)

⁷⁹ Acta monast. Garig V., 146. – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 318, 320, 321, 323, 324, 325. (Darovnica je na papiru, otvorena oblika s tragom maloga zelenog voštanog pečata).

⁸⁰ Acta monast. Garig VI., 37 – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 366.

⁸¹ Matiju, prepozita augustinskog samostana, imenovao je papinski legat u Ugarskoj, nadbiskup kretski Jeronim. Imenovan je sućem u sporovima garićkih pavlina s okolnim plemstvom.

⁸² a) Acta monast. Garig VI., 43 – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 374 (koncept isprave od 22. prosinca 1465.) – b) Acta monast. Garig, VI. 43 – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 375 (isprava od 22. prosinca 1465 – na papiru)

⁸³ Usp. K. DOČKAL, nav. dj., 175. (prema podacima E. MÁLYUSZA).

⁸⁴ Gj. SZABO, Sredovječni gradovi, 106

⁸⁵ E. KISBÁN, nav. dj., 47, 57.

njihovim muževima te djecom. Koliko je poznato, god. 1444. pokopana je u crkvi Jelena iz Hruškovca, a god. 1478. ukopan je svećenik Stjepan, kapelan garičkog kastelana.⁸⁶

Crkva uz garički samostan jamačno je bila prostrana, ali je nepoznat slog u kojemu je građena, niti ima zabilježenih crteža o njezinu izgledu. Koje su se pobožnosti u njoj obavljale, ostat će jamačno također nepoznato.

Život redovnika u garičkom samostanu provodio se u skladu s Pravilom, ali su nepoznate pojedinosti. Iz općega pregleda povijesti Pavlinskog reda poznato je koliko su vanjski utjecaji mogli uzdrmati nutarnju stegu samostanske zajednice, ali nema tragova o tome u garičkom samostanu. Međutim, kada su u Redu nastali dublji potresi, krajem XVI. i u XVII. stoljeću nije više postojao pavlinski samostan u Gariću.

4. Popis poglavara pavlinskog samostana u Gariću

Poglavari garičkog samostana najprije su nosili naziv priora do god. 1414, a zatim su stekli naslov samostanskih vikara. Nastojanje da se zabilježe imena svih poglavara koji se spominju počiva na podacima spomenutim u prikazu povijesti samostana. Osim spomenutih povijesnih knjiga o Pavlinskom redu u sastavljanju popisa garičkih poglavara koristio sam – osim N. Bengera, A. Eggerera, G. Gyöngyösija, F. Orosza, E. Kisbána i drugih – posebice djela A. Kürcza⁸⁷, M. Sztreszke⁸⁸, P. Pázmánya,⁸⁹ G. Gindla⁹⁰, A. B. Gyéresija i radove K. Dočkala.

Uz ime poglavara u popisu se navodi i godina kada se pouzdano spominje.

A) Priori

Stjepan, 1325.	Antun, 1381.
Stjepan, 1329.	Matija, 1381.
Stjepan, 1340.	Ladislav, 1383.
Stjepan, 1344.	Toma, 1386.
Stjepan, 1345.	Ladislav, 1386.
Stjepan, 1346.	Egidije 1398.
Stjepan, 1349.	Egidije, 1399.
Stjepan, 1350.	Jakov, 1402.
Stjepan, 1351.	Jakov, 1403.
Stjepan, 1352.	Jakov, 1404.
Stjepan, 1353.	Jakov, 1405.
Stjepan, 1361.	Jakov, 1406.
Stjepan, 1363.	Dominik, 1409.

⁸⁶ Usp. K. DOČKAL, nav. dj., 179.

⁸⁷ A. KÜR CZ, *A magyarországi pálos rend története*. Budapest, 1889.

⁸⁸ M. STRESZKA, *Annalium ordinis s. Pauli I. eremitae (...)*, III. (U Arhivu jasnogórskom, Czestohowa).

⁸⁹ P. PÁZMANY, *Tabula monasteriorum Ordinis s. Pauli Primi Eremitae sub corona Regni in Hungaria (...)* in *Appen. 2. Syn. Dioecesanae habitae anno 1629*. (Könyvszemle 1883, god. 224,1)

⁹⁰ G. GINDL, *Elenchus summarius Archivi almae hungaricae Ordinis s. Pauli primi eremiti (...)*, Budapest, OLKO br. 2565.

Mihovil, 1367.
Antun, 1380.

Juraj, 1410.
Juraj, 1412.
Valentin, 1414.

B) Vikari

Valentin, 1415.	Valentin, 1465.
Valentin, 1416.	Valentin, 1466.
Valentin, 1417.	Valentin, 1467.
Benedikt, 1418.	Stjepan, 1470.
Benedikt, 1419.	Matija, 1472.
Benedikt, 1424.	Matija, 1473.
Klement, 1430.	Ivan, 1480.
Dimitrij, 1439.	Ivan, 1481.
Mihovil, 1442.	Ivan, 1482.
Franjo, 1446.	Matija, 1484.
Martin, 1448.	Matija, 1486.
Martin, 1449.	Petar, 1493.
Ladislav, 1450.	Petar, 1497.
Ivan, 145?.	Petar, 1498.
Mihovil Ethele, 1455.	Mihovil, 1499.
Mihovil Ethele, 1456.	Mihovil, 1505.
Ivan, 1458.	Petar, 1508.
Valentin, 1462.	Petar, 1510.
Valentin, 1463.	Stjepan, 1516.
Jakov, 1464.	Stjepan, 1520.
Jakov, 1465.	

Osim zabilježenih imena poglavara spominju se u ispravama garičkog samostana i braća laici (*fratres conversi*) kao primjerice: Tomo (1349), Stjepan i Petar (1351), Rafael (1353), Emerik (1363), Blaž i Pavao (1380), Blaž, Pavao i Sebastijan (1386), Pavao (1409), Dimitrije i Stjepan (1414), Luka (1417), Petar (1424), Stanislav (1433), Ivan (1438), Ivan (1449), Mihovil (1450), Andrija, Gal, Fabijan, Jakov, Juraj, Stjepan (1462), Gal i Ivan (1464), Benedikt i Mihovil (1465), Benedikt, Dimitrije, Gal, Dionizije, Ivan, Lenard, Sigismund (1465). Zadnji se spominje *frater conv.* Matija (1481).

5. Propast garičkog samostana i pokušaj ponovne uspostave

Garički pavlinski samostan utihnuo je najvjerojatnije između god. 1520. i 1545. Pisci se ne slažu o godini njegove propasti. No činjenica je da nakon god. 1520. nema nikakvih isprava o garičkom samostanu (u posljednjoj je riječ o smetnjama posjeda koje su činili kmetovi Silvestra iz Desnice)⁹¹.

Treba imati na umu da su god. 1544. Turci prešli pod vodstvom Ulama paše i Amurat bega iz Bosne i osvojili su sela oko Stare Gradiške i Cernika. Bilo je to u svibnju, a krajem lipnja su zauzeli Kraljevu Veliku, pa je tako slavonsko gorje između Podravine i Posavine palo pod tursku vlast. Turci su, naime, već god.

⁹¹ Usp. E. MÁLYUSZ, nav. dj., ad an.

1543. zauzeli Valpovo, Voćin, Orahovicu, Pakrac, Bijelu Stijenu i Brezovicu. Spomenuto područje naziva se Malom Vlaškom, jer su Turci – kako je spomenuto – u gradove ondje naselili Vlahe iz Bosne.⁹² U takvim je prilikama Zagrebački Kaptol odlučio izgraditi tvrđu Sisak (1544) na ušću Kupe u Savu, dok je zagrebački biskup utvrdio grad Ivanić. God. 1444. zauzeli su Turci Garić, a branitelji su se – osim nekolicine – sklonili u Ivanić.⁹³ Slijedeće godine pala je Moslavina (grad) u turske ruke. Nikola Benger piše: »Eodem anno Turcae occupant arcem Montis Claudii seu Moslavinam.«⁹⁴

U takvim uznemirenim vremenima, nakon pada Dubice i Požege, pavlini su spoznali da im neće biti moguće živjeti redovitim samostanskim životom, pa su ispred Turaka sklonili svoju imovinu na sigurnije mjesto (Remete, Lepoglava). U rukopisnoj građi o garićkom samostanu K. Dočkal zaključuje: »Zato možemo mirne duše reći, da je samostan opustio ili možda bio i spaljen od Turaka g. 1544. Kako bi turska vojska mogla mirno ići kraj samostana do grada Garića? Ako samostan nije već prije 1544. spaljen, to je morao stradati te godine.«⁹⁵ Neki pavlinski pisci kao primjerice I. Kristolovec, A. Eggerer⁹⁶ i N. Benger⁹⁷ spominju u svojim djelima god. 1571. Prema njihovom mišljenju spomenute je godine garički samostan dobio posjed Beketinec *titulo eleemosynae*⁹⁸. Budući da iz toga vremena nema nikakvih isprava, a vijest je o spomenutoj darovnici nepouzdana, može se dopustiti mogućnost da su pavlini nakon što je god. 1571. uspio Tomo Bakač Erdödy oteti Turcima grad Moslavinu, pokušali oživjeti svoj garički samostan.⁹⁹ To im nije uspjelo.

Nakon što je Slavonija oslobođena od Turaka, nastojali su glavari hrvatske pavlinske pokrajine ponovno oživjeti garički samostan ili barem dobiti natrag svoje posjede. O tome su napisane dvije isprave: jedna iz god. 1745.¹⁰⁰ i druga iz god. 1746.¹⁰¹ Druga je isprava i posljednja u arhivskoj građi o garićkom samostanu u kojoj se govori o imanjima i samostanu *sub arce Garich olim constructi*.¹⁰²

Konačno treba zabilježiti da od negdašnjega pavlinskog samostana »u nekada prostranoj županiji garešničkoj pod Garićem (...) postoje pod gradom u uzanoj dolini dosta znatni ostaci te Bijele crkve, kako je narod zove ...«¹⁰³

⁹² R. Horvat, *Hrvatska povijest*, 370.

⁹³ Gj. SZABO, *Sredovječni gradovi*, 106.

⁹⁴ N. BENDER, *Synopsis hist. chron. monasterii Lepoglavensis*, ad an. 1545. (*Kapt. arhiv*, Zagreb)

⁹⁵ K. DOČKAL, nav. dj., 169.

⁹⁶ A. EGGERER, *Fragmen panis* (...), 317.

⁹⁷ N. BENDER, *Chronotaxis monast.*, 21.

⁹⁸ A. EGGERER, nav. dj., ondje

⁹⁹ Gy. SZABO, nav. dj., 108. – General Grasswein je predlagao da se moslavačka tvrđa popravi jer su i Turci nakanili bili popraviti Jelengrad kod Moslavine.

¹⁰⁰ *Acta monast. Garig*, VIII., 8 – pred sucima križevačke županije branio je posjede garićkog samostana provincijal hrvatske pavlinske pokrajine. Saslušan je Tomo Augustić, župnik iz Osekova.

¹⁰¹ Isto djelo, VIII., 9.

¹⁰² Ondje – Doslovce: »Inquisitio judiciaria intuitu antiquitus desolati Monasterii B.V. Mariae sub arce Garich olim constructi necnon bonorum ac jurium possessionariorum ad idem possessorum erga mandatum Banale compulsorum pro arte Paulinorum peracta.«

¹⁰³ Gj. SZABO, *Spomenici kot. Ivanec*. Vjesnik arheol. društva, svez. XIV., separat, 23.

Bio je garički samostan ugledan i »glava mnogih drugih samostana i važan locus credibilis«. ¹⁰⁴ Od toga se drevnog samostana sačuvao samo komad zida. Smješten je u skrovište tako da nitko ne može lako do njega doprijeti.« ¹⁰⁵

Na posebni su način s garičkim samostanom bili povezani samostani u Strezi (Pavlin Kloštar) i u Dobroj Kući (Sv. Ana kod Bastaja).

U razdoblju od XIII. do XVI. stoljeća garički je samostan stjecao i čuvao ugled značajnog pavlinskog samostana u nas.

6. Dodatak

U podacima o garičkom pavlinskom samostanu zabilježene su ili se spominju

A) župe, B) samostani i C) niz zemljopisnih imena i naziva.

A) **Župa u Deču** (župnik Petar de Decche). U popisu župa god. 1334. se ne spominje, ali je zabilježena Ecclesia beatae virginis in possessione heredum Roh. Jamačno negdje na jugoistočnom obronku Garić brda. ¹⁰⁶

Župa sv. Mihovila u Podgorju (župnik Pavao). Spominje se god. 1501. u popisu kao plebanus sancti Michaelis u okolini današnje Bršljanice. ¹⁰⁷

Župa Svih Svetih u Potoku (plebanus Michael de Podock Omnium Sanctorum sub Neywk). Župa se ne spominje u popisu župa god. 1334. ni god. 1501. No u čazmanskom arhiđakonatu postojale su dvije crkve Svih Svetih bez bliže oznake. J. Bösendorfer drži da se obje crkve mogu smjestiti u okolicu Moslavine. ¹⁰⁸ Josip Buturac misli drukčije. ¹⁰⁹ U ispravi piše da se crkva nalazila u Potoku pod gradom Neywk. Možda je to Nerink za koji J. Bösendorfer drži da je na Ilovi. ¹¹⁰

Župa u Kutini (župnik Tomo, zatim Jacobus plebanus de Kothennya). Spominje se u popisu god. 1334. i god. 1501. ¹¹¹

Župa sv. Margarete (župnik Matija koji je čazmanski kanonik). Bit će da se ipak radi o župi sv. Margarete u gradu Dobroj Kući, koji se spominje u popisu god. 1501. (Franciscus plebanus s. Margarethae de Dobra kwcha). ¹¹²

Župa u Lipi (župnik Gal.) K. Dočkal misli da bi to mogla biti župa sv. Franje u Livi kraj Virovitice koja se spominje u popisima god. 1334. i 1501. kao ecclesia s. Francisci de Lypowa. ¹¹³

Župa »Cresnena« (župnik Antun, upravitelj je i hospotala u Virovitici). Spominje se u popisu god. 1334. i 1501. (Cheresneu/Chersno). Radi se o Črešnjevici nedaleko Virovitice. ¹¹⁴

¹⁰⁴ Ondje

¹⁰⁵ Gj. SZABO, *Sredovječni gradovi*, 106.

¹⁰⁶ J: BÖSENDORFER, nav. dj., 260, br. 23.

¹⁰⁷ Isto djelo, 262, br. 64.

¹⁰⁸ Isto djelo, 261, br. 28 i 38.

¹⁰⁹ J. BUTURAC misli, da je jedna u Kutini, a druga negdje kod Popovače. Usp. *Zbornik zagrebačke nadbiskupije*, 446, br. 29, 34.

¹¹⁰ J. BÖSENDORFER, nav. dj., 86.

¹¹¹ F. RAČKI, *Popis župa (...)*, *Starine IV.*; Zagreb, 1872., 224.

¹¹² Isto djelo, 206.

¹¹³ J. BÖSENDORFER, nav. dj., 266, br. 14.

¹¹⁴ Isto djelo, 267, br. 19.

Župa u Vaški (župnik Pavao). To je i župa sv. Filipa i Jakova u gornjoj Vaški koja se spominje god. 1334. i 1501.¹¹⁵ Zabilježio ju je J. Buturac u svome radu u *Zborniku Zagrebačke nadbiskupije* među starim župama.

B) Pavlinski samostani, koji se spominju uz garički, su slijedeći: **Dobra Kuća** (prior Mihovil i redovnik Juraj), **Bakva**/Špišić Bukovica (redovnici Stjepan i Emerik), **Dubica** (prior Matija) i **Remete** (redovnici Matija i Blaž).

Spominju se: Čazmanski kaptol (kanonik Fabijan, magister Urban, magister Valent, magister Pavao, župnici i prebendari Petar i Ivan); Zagrebački kaptol (Juraj, Matija i Ilija).

C) **Zemljopisni podaci** (imena, nazivi) spominju se darovnicama i ispravama o utvrđivanju međa:

rijeke i potoci: Kosovac, Kosovčec, Povnja, Žabljak, Černina, Kostrin, Lonja i Godnica;

brda: Garić, Finetina gora, Lipić brijeg, Plesunica;

šume: Mladiles, Ločnjak;

jezera: Ježci, Žaben, Sitinščica;

ribišta: Bisterščica, Žabenščica;

doline: Suhodol, Kamenita dolina/Kewzweg;

posjedi: Kosovac, Marijaševac, Palaćna, Sediminac, Bedenikovac, Peklenac, Finefeld.

Popis zemljopisnih naziva rađen je prema opisu međa u ispravama.¹¹⁶

* * *

U prikazu povijesti pavlinskih samostana u Dubici i Gariću, utemeljenih na našem tlu tijekom XIII. stoljeća, zabilježeni su podaci o osnutku i razvitku svakoga posebice. Spomenuti su samostani podignuti u skladu sa zahtjevima poglavarstva Reda: dubički na obali Une, a garički samostan na Garić brdu.

Podaci o dubičkom i garičkom pavlinskom samostanu su obilati te se može utvrditi njihova važnost i značenje. Svršetak im je zajednički: prodor Turaka je prekinuo razvitak, jednoć opustošeni i razoreni nisu se više oporavili.

Zajedničko je obilježje povijesti dubičkog i garičkoga samostana na temelju isprava želja za gospodarskim osiguranjem života redovničke zajednice u skladu s pravno-posjedovnim feudalnim ustrojstvom (darovnice, isprave o međama, presude i sl.). Nažalost, nema podataka o nutarnjem samostanskom životu, o broju redovnika, pa ni potpunijih podataka o redovničkim, samostanskim crkvama, kako sam to već spomenuo u prikazu povijesti pavlinskog samostana u Hrvatskoj Dubici.

¹¹⁵ J. BUTURAC, nav. dj., 442, br. 2.

¹¹⁶ *Acta monast. Garig*, VI., 8 – E. MÁLYUSZ, nav. dj., 332.

LITERATURA

- N. BENGER, *Chronotaxis monasteriorum Ordinis ff. Eremitorum s. Pauli (...)* in provinciis Istriae et Croatiae. AJAZU, II. d 212
- J. ČUK, *Stara prošlost Garića i njegova kraja*. Bjelovar, 1934.
- LJ. DOBRONIĆ, *Augustinci u srednjovjekovnoj Slavoniji i Hrvatskoj*. Croatica christiana periodica, god. XI (1987), br. 20, str. 1–25.
Extractus actorum desolati monasterii B. Virginis Mariae sub monte seu promontorio Garigh alias Garich fundati. AH, kat. 48.
- A. EGGERER, *Fragmen panis proto-eremitici (...)* Viennae Austriae, 1663.
- Th. KOVACHEVIĆ, *Historia monasteriorum in Croatia*. Rukopis. AJAZU, III. d 8.
Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244–1786. Zagreb, 1989., 33, 35, 38, 39, 43, 73, 74, 90, 95.
- G. MALLECHICH, *Quadripartitum Regularium (...)*. Viennae Austriae, 1708.
- E. MÁLYUSZ, *A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az országos levéltárban*. Levéltári közlemények a m. kir. országos levéltár folyóirata. Vol. IX–XIII. Budapest, 1931–1935.
- E. MÁLYUSZ, *Zsigmondkori oklevéltár*, I (1387–1399), II (1400–1410). Budapest, 1951, 1956.
- I. KRISTOLOVECZ, *Descriptio synoptica monasteriorum s. Pauli primi Eremitae in Illyrio fundatorum (...)*. Rukopis, Sveuč. i nac. knjižnica, Zagreb. Sign. R-4321.
- F. OROSZ, *Synopsis Annalium eremi-coenobiticorum Ordinis s. Pauli primi Eremitae*. Sopronii, 1747.
- F. RAČKI, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501*. Starine, IV. Zagreb, 1872.
- Gj. SZABO, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb, 1928.
- I. K. TKALČIĆ, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije a osobito za pavlina*. Rad, knj. 93, JAZU. Zagreb, 1888.

ZUSAMMENFASSUNG

Das Paulinerkloster der Jungfrau Maria in Garić

In dieser Arbeit wurde vielleicht zum ersten Mal kritisch bearbeitet die Geschichte des ehemaligen Paulinerklosters in Garić, in der Gegend von Moslavina, dazwischen Drau und Save.

Nach historischen Quellen kann man annehmen, daß die ersten Pauliner in Garić kamen gegen Ende des XIII Jahrhunderts, warscheinlich um 1295. Der Begründer des Klosters war der Adelige Tiburtius. Im Laufe der Zeit (XIV und XV Jahrhundert) war Klostergebäude und die Kirche umgebaut. Endlich, im Jahre 1571 war das Kloster von Türken ganz zerstört.

Die erwähnten Urkunden in der Arbeit sind die ältesten Quellenzeugnisse über das Kloster von Garić, die sehr wichtig sind auch für die Geschichte der Gegend von Moslavina.